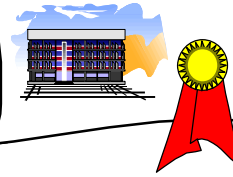

*Філософія,
методологія,
теорія та історія
державного
управління*

Валентина Карлова,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри соціальної
і гуманітарної політики НАДУ

Особливості та суперечності розвитку національної самосвідомості сучасного українського суспільства

У статті аналізуються стан, особливості розвитку і функціонування національної самосвідомості в Україні в сучасних умовах, досліджуються її суперечності, визначаються пріоритетні напрями державної політики щодо оптимізації національної самосвідомості українського суспільства в контексті державотворчих процесів.

Ключові слова: нація, національна самосвідомість, державотворення, національна еліта, національна консолідація, національна мова, історична пам'ять.

In the article the role of national consciousness in formation of the state is found out; the status and features of the Ukrainian national consciousness in modern conditions of development of a society is analyzed; tasks of the government bodies of state power concerning its formations are defined.

Key words: the nation, national consciousness, formation of the state, national elite, national consolidation, a state language, historical memory.

Постановка проблеми. Розбудова демократичної, правової Української держави може бути успішною лише на основі сконсолідованої нації (не у вузькому, етнічному, а в державно-політичному розумінні), яка має високий рівень національної самосвідомості. Саме усвідомлення державно-політичної, громадсько-територіальної спільності, духовно-культурної єдності та історичної спорідненості виступає тим ланцюгом, який з'єднує досвід і надбання багатьох поколінь людей, упорядковує національне життя, впливає на формування ціннісних орієнтацій національної спільноти, розуміння свого місця і ролі в сучасному світі. Історичний досвід переконує, що, спираючись на національну єдність, розвинену самосвідомість громадян, багато держав активно проводять реформи, які відповідають їх національним інтересам. Для прикладу можна навести розвиток постсоціалістичних країн - Польщі, Латвії, Литви, Естонії та інших, які після здобуття незалеж-

ності, маючи значний економічний й інтелектуальний потенціал, як і Україна, спираючись на національну консолідацію, домоглися значно більших успіхів у своєму розвитку, ніж наша держава, ставши сьогодні повноправними членами Європейського Союзу, при цьому зберігаючи власну національну ідентичність. На відміну від розвинених країн Заходу, Україна поки що не сформувалася як повноцінна держава-нація зі своїми чітко окресленими національними інтересами, заснованими на національних цінностях, щодо яких склався би консенсус як усередині політичної еліти, так і переважної частини українських громадян. За цих умов процес українського державотворення іде надто боляче і неоднозначно. Тому дослідження стану та особливостей розвитку і функціонування національної самосвідомості українського суспільства в сучасних умовах є важливою, актуальною проблемою, яка потребує спеціального розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних українських учених проблему національної самосвідомості в контексті становлення української державності вивчають, зокрема, М.Головатий, В.Жмир, Г.Касьянов, А.Колодій, С.Кримський, В.Лісовий, М.Михальченко, С.Мофа, І.Надольний, М.Пірен, М.Попович, Ю.Римаренко, В.Смолій, П.Ситник та ін. Окремі аспекти розвитку української національної самосвідомості (філософські, історичні, політологічні, соціально-психологічні) відображені в працях вітчизняних і зарубіжних дослідників: В.Андрущенко, В.Антоненка, О.Бабкіної, Ю.Бромля, Е.Вільсона, Б.Гаврилишина, Е.Гелнера, Л.Дробіжевої, О.Забужко, І.Кресіної, Д.Міллера, Ф.Рудича, Е.Сміта, А.Уледова, М.Шульги, Р.Шпорлюка, О.Шморгуна та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Відзначаючи актуальність та значущість розглянутих праць, необхідно зауважити, що потребують ґрунтовного дослідження особливості розвитку національної самосвідомості сучасного українського суспільства як важливого чинника державотворення. Метою статті є: проаналізувати стан та особливості української національної самосвідомості в сучасних умовах, з'ясувати чинники, що зумовлюють суперечності її розвитку, визначити завдання органів державної влади щодо зміцнення національної самосвідомості громадян України.

Виклад основного матеріалу. У контексті окресленої проблеми слід зазначити, що національна самосвідомість є складним системним утворенням, яке формується протягом тривалого часу розвитку нації. На цей процес значний вплив мають економічні, соціальні, політичні і духовно-культурні чинники, які за певних умов можуть спричинити різні за ступенем гостроти суперечності розвитку зазначеного суспільного феномена, що може виражатися в неоднаковій оцінці сучасних проблем розвитку нації, її історичного минулого, різному розумінні її перспектив, ідей, ідеалів.

Аналіз матеріалів соціологічних досліджень, дискусії на усіх рівнях влади, в інститутах громадянського суспільства, на побутовому рівні свідчать,

що українській національній самосвідомості притаманні різні за своїми проявами протиріччя розвитку: соціально-психологічного, ментального, ціннісного, ідеологічного характеру. Подібна ситуація зумовлюється як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, де останні інколи відігравали і відіграють визначальну роль.

Серед чинників, що суттєво впливають на формування національної самосвідомості українського суспільства, слід відзначити такі як: історичний досвід українського народу, економічний, політичний і культурний стан різних соціальних і етнічних груп, а також зовнішні впливи на державу та її громадян. Відсутність власної державності та перебування української спільноти територіально впродовж століть у складі інших держав - Речі Посполитої, Російської, Австро-Угорської імперій, а згодом і в Радянському Союзі. Внаслідок політики заборон і приниження, адміністративно-силового тиску не мали змоги повноцінно розвиватися національна культура, освіта, мова, традиції - духовні підвалини розвитку нації, була знищена національна еліта, викривлена історія українського народу, заборонені імена національних героїв. Це спричинило значну деформацію національної самосвідомості, що заважає українцям і сьогодні відчувати свою унікальність і своє призначення у світовій історії, усвідомити себе єдиною нацією, гідною мати власну державу.

Крім того, слід зазначити, що держави, до складу яких в різні періоди входили українські землі, належали до різних цивілізацій - західної (європейської) та східної (євразійської), а також різних традицій християнства - католицької (греко-католицької) та православної. "Сили відштовхування розколювали на частини сегменти української спільноти, - зазначав С.Гантінгтон, - і притягували їх до цивілізаційних магнітів інших суспільств. Це формувало у них відчуття, що вони - різні народи і належать до різних територій" [10, с. 209]. Таким чином, формування української спільноти відбувалося на межі цивілізацій, перетині різних традицій, культур, що привело до регіональних, культурних, ментальних, конфесійних розбіжностей у суспільній свідомості і саме цим, значною мірою, пояснюються існуючі й сьогодні відмінності в рівнях національного самоусвідомлення українців різних регіонів держави.

Слід зазначити, що в умовах незалежної України неоднорідність українського суспільства не тільки не трансформувалася в потужний ресурс розвитку держави, а й усе більше поглиблюється, набуваючи небезпечних ознак суспільного розколу. Нині у свідомості українського суспільства яскраво простежуються лінії суперечностей стосовно націє- і державотворення не лише між населенням різних регіонів держави, але й між різними поколіннями українців, суспільними групами, у середині політико-управлінської еліти, між різними частинами еліти і переважною більшістю нації. За оцінкою відомого вченого М.Михальченка, суспільну свідомість українського

народу можна характеризувати як хаотичну, складну і слабоструктуровану; у ній перемішані різні ідеї й ідеали, міфи, ілюзії та стереотипи мислення, що є як "реальним відображенням буття людей", так і "помилковими судженнями про рушійні сили сучасного суспільного розвитку" [8, с. 204].

Яскравим проявом розбіжностей у свідомості українського суспільства є неоднозначне розуміння різними поколіннями українців проблем і шляхів суспільного розвитку. Слід зазначити, що світоглядний розрив між поколіннями є звичайним явищем у будь-якому суспільстві і виступає одним із показників його розвитку. Однак в Україні подібна ситуація є набагато складнішою - спільну мову між собою намагаються знайти покоління людей, які формувалися та діяли не лише у суттєво різних культурно-історичних укладах, а й на тлі численних війн та величезних соціальних катаклізмів, що супроводжувалися колапсом цілих держав, різкими змінами вектора суспільного поступу, кардинальними переоцінками цінностей, незліченними особистими драмами тощо [3, с. 141-142]. У цих суспільних групах різними є не лише життєвий досвід, а й система цінностей, потреби та інтереси, зіткнення яких створює соціально-психологічні лінії напруження і сприяє розколу суспільної свідомості. Так, зокрема, значна кількість людей старшого покоління ідентифікує себе зі спільнотою, яка існувала в колишньому Радянському Союзі - радянським народом. Ветеранам війни і праці важко знаходити порозуміння з молодшим поколінням, яке народилося в незалежній державі й не знає радянського способу життя, а тим більше з прошарком середнього покоління, особливо так званими "новими українцями", які нагромадили свої капітали нечесними засобами за рахунок привласнення національних ресурсів, що створювалися багатьма поколіннями людей.

Через суттєву різницю історичного шляху та регіонально-культурні відмінності у свідомості різних груп населення не існує єдності в питаннях спільного історичного минулого, яскравим прикладом чого є проблема визнання ОУН-УПА, Голодомору 1932-1933 рр., національних героїв. Неоднозначне сприйняття різних історичних подій і постатей породжує в суспільстві гострі дискусії навколо них, як наприклад, щодо присвоєння звання Героя України Р.Шухевичу і С.Бандері, встановлення пам'ятників Катерині II в Одесі чи Симону Петлюрі в Полтаві. Сьогодні у кожній частині суспільства і, насамперед, - західного і східного регіонів, свої герої, своє власне бачення причин і наслідків історичних подій, і більше того, своє бачення майбутнього розвитку України. Має місце й інша ситуація, коли на хвилі радикалізму щодо відновлення історичної пам'яті українського народу простежується намагання певних політиків однобічно трактувати радянський період історичного розвитку, обходити і замовчувати його позитивні, героїчні сторінки, що приводить до незадоволення і спротиву значної частини населення, особливо старшого покоління, яке має власний досвід історичного минулого. Усі ці процеси впливають на свідомість громадян України, поглиблюю-

чи суперечності між гіпертрофованою історичною пам'яттю й осмисленням сучасних завдань національного і державного будівництва.

Чинником суперечностей у національній самосвідомості українського суспільства виступає і мовне питання. Слід зазначити, що за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. українці становлять 77,8% загальної кількості населення держави, тоді як українську мову визнало рідною лише 67,5%. Як показало всеукраїнське опитування Інституту соціології НАН України в рамках щорічного соціологічного моніторингу "Українське суспільство" у 2008 р. серед 82,1% українців, 16% росіян, 1,8% представників інших національностей, які взяли участь в опитуванні, вважають рідною мовою українську лише 65,1%, тоді як російську - 33,1%, іншу мову - 1,5%. При цьому тільки 42% респондентів спілкуються в родинній сфері переважно українською мовою, 36,4% - переважно російською, 0,8% - іншою мовою, 19,9% - по-різному, залежно від обставин [2, с. 34, 74]. У значній частині суспільства немає розуміння національної (державної) мови як головної ознаки нації, що виступає репрезентантом унікальності національної спільноти у світовому просторі. Вимога знання української мови як державної з боку патріотично налаштованої частини суспільства викликає протестні настрої серед російськомовного населення. Протягом усіх років незалежності мовна проблема загострюється під час виборчих кампаній і виступає предметом спекуляцій різних політичних сил, які, маніпулюючи суспільною свідомістю, підіймають гасло надання статусу другої державної мови російській, що ще більшою мірою посилює лінії напруження між різними частинами суспільства і не сприяє національній консолідації.

Провідну роль у формуванні національної самосвідомості, консолідації суспільства в націю навколо певної ідеї, мети відіграє національна еліта. І від того, наскільки національно свідомою вона є, наскільки реально може керувати процесом державотворення, залежить майбутнє Української держави, її авторитет у світі. Свого часу В.Липинський наголошував на тому, що коли провідна верства нації має слабку пам'ять, слабку свідомість і слабку інтелігентність за дуже сильної емоційності, і коли вона не хоче розвивати в собі пам'яті, волі, інтелігентності, то нація з такою провідною верствою не може мати ні політичної культури, ні побудованого на ній власного державного життя. Така нація "може тільки вічно "відроджуватися", перебувати в стадії вічного політичного булькотіння і стихійного примітивізму, у стадії недорозвиненої, нереалізованої, недержавної нації [7].

Слід зазначити, що на початку 90-х рр. минулого століття українська інтелектуальна еліта, яка формувалася з представників гуманітарної інтелігенції, провела значну роботу з відродження історичної пам'яті народу та формування певних політичних уявлень, що виступають основою національної самосвідомості. Це дало змогу мобілізувати народ на переможні дії у 1991 р. Водночас, на відміну від європейських постсоціалістичних країн,

населення України як частина "радянського народу" з низькою національною самосвідомістю слабо підтримало національно-демократичний рух, у результаті чого при владі на всіх рівнях здебільшого залишилися вихідці з колишнього тоталітарного режиму - стара партійна номенклатура, комсомольські лідери, прагматики-господарники, менталітет та ціннісні пріоритети яких формувалися в попередній радянській період. Суперечливість мислення політичної і найбільш впливової бізнес-еліти, боротьба за власні інтереси послаблюють основи Української держави. З одного боку, ця еліта прикриваючись гучними гаслами і обіцянками, виступає за проведення реформ, а з другого, будучи в реальних діях малоініціативною, корумпованою, дискредитує цілі і завдання національного поступу й об'єктивно стає гальмом суспільного розвитку.

Нинішня українська еліта має низький рівень національної самосвідомості, у більшості представників цієї групи відсутні почуття патріотизму, високі моральні принципи. Нерідко дії влади спрямовуються не на забезпечення добробуту народу, а на задоволення кланових інтересів невеликого прошарку населення України. За роки незалежності на рівні вищого керівництва держави було здійснено низку кроків у внутрішній і зовнішній політиці, які не відповідають національним інтересам України і призводять до втрати її пріоритетів, завойованих раніше позицій. Для прикладу згадаємо хоча б непрозору приватизацію (до того ж, часто прибуткових об'єктів), продаж власності у стратегічних галузях економіки, підписання "газових" контрактів тощо. Заклики до духовного відродження, перебудови економіки, модернізації, євроінтеграції тощо, не підкріплені реальними діями, позначаються на думках і настроях людей, усе більше поглиблюють у національній самосвідомості почуття втрати загальнонаціональної перспективи. Так, згідно з результатами соціологічного опитування, що проводилося Центром соціальних досліджень "Софія" у серпні 2008 р., 40% українців хотіли б виїхати за кордон, а кожен шостий громадянин України бажає емігрувати назавжди. Кожен десятий опитаний зовсім не пишається своїм громадянством, "скоріше не пишається" і того більше - 17,2% [4].

Суттєві розбіжності існують у свідомості різних груп української еліти й стосовно зовнішніх векторів розвитку держави. У цьому контексті вона фактично є розрізною на три групи: а) та, яка вірить у щасливу долю України в союзі з Центральною і Західною Європою і цивілізованим світом; б) яка сповідує ідеали і цінності минулого "соціалістичного" суспільства, перебуваючи в полоні інтернаціоналістично-імперських стереотипів; в) яка не хоче жити ідеалами і нормами тоталітарного минулого і мало вірить, що Україну з нетерпінням чекає цивілізований світ чи безкорисливо буде утримувати Росія [8, с. 245].

Відтак розколота свідомість української політико-управлінської еліти провокує суспільну нестабільність, гальмує проведення реформ, посилює в

суспільстві песимістичні настрої щодо розвитку держави. Невідповідність політики влади інтересам народу поглибила суперечності між різними частинами політико-управлінської еліти і переважною більшістю нації. Значне падіння рівня життя, висока смертність, безробіття все більше посилюють у більшості населення почуття песимізму, незадоволення діями влади, недовіру до неї, що породжує протестні настрої в суспільстві, яскравим свідченням чого стала помаранчева революція у 2004 р., яка вилилась у серйозний спротив діям влади, окремим клановим і партійним групам. У ті дні громадянського опору відбулися потужні зрушення в суспільній свідомості і самосвідомості, які можна охарактеризувати як усвідомлення громадянами власної гідності, своєї історичної ролі в будівництві демократичної держави. Громадяни України, незалежно від їх етнічного походження, віросповідання, мови, якою вони розмовляють, висловили спільне бажання - жити у вільній, правовій державі. Проте ті, хто очолив рух народу і заявив себе його представниками, не виправдали сподівання людей. Всередині помаранчевого табору взяли гору амбіції та суперечності, а революційний романтизм, на жаль, змінився суспільною депресією, глибоким розчаруванням і моральним надломом, що в стратегічному плані має тяжкі наслідки для національної консолідації й розбудови України як демократичної держави.

Слід зазначити, що за весь період незалежної держави українська еліта так і не запропонувала загальноприйнятну систему цінностей, яка була б зрозумілою і близькою кожній людині, незалежно від її політичних, релігійних та інших поглядів і переконань, становища в суспільстві і виступала б основою національної консолідації. В сучасних умовах в Україні відбувається трансформація кількох ціннісних систем. Поряд зі збереженням цінностей радянського суспільства формується нова ціннісна система, яка передбачає чітку орієнтацію на європейську шкалу цінностей. Однак стихійне запозичення цінностей західного суспільства без урахування особливостей розвитку власного українського, цілеспрямоване нав'язування невластивих українцям цінностей приводить до закорінення в суспільній свідомості малосумісних між собою ціннісно-символічних систем на фоні відсутності добре розробленої власної, української. У суспільстві паралельно існують різні культури, системи оцінок, норм, суперечливе бачення політичного устрою - авторитарного чи демократичного, різні геополітичні орієнтації - євразійська або європейська, що поглиблює лінії розколу свідомості українського суспільства за ціннісно-орієнтаційною ознакою.

Аналіз ідеологічної складової змісту національної самосвідомості українського суспільства свідчить, що в ній продовжують існувати одразу кілька різноспрямованих ідеологічних конструкцій - радянсько-комуністична, соціал-демократична, ліберальна, націонал-патріотична, жодна з яких не стала програмою для всього українського народу. Пересічний громадянин дуже часто не розуміє, в чому полягає різниця між "правими" і "лівими"

ми", "патріотами" й "демократами". Більше того, в Україні існують навіть політичні партії та громадські організації, які мають відверто антиукраїнську, антидержавну позицію. "Цю зневагу до держави в Україні потужно підсилює низький рівень державницької свідомості еліти, бюрократії, чиновників усіх рівнів, внаслідок низьких духовних і професійних якостей яких формальну владу не поважає народ, вона по суті є нелегітимною. А коли так, то досить проблематичними є будь-які позитивні трансформації суспільства" [1, с. 18].

Поглиблення різноспрямованих ліній розколу самосвідомості українського суспільства поглиблює потужний вплив інших держав. Йдеться передусім про глобальну культурно-інформаційну експансію західних країн, зокрема США, ненормовану та безконтрольну присутність в українському інформаційному просторі російських ЗМІ. Стає дедалі очевиднішим, що ці канали є інструментом просування на територію незалежної України інтересів інших держав і використовується для забезпечення їх ідеологічної та політичної присутності в нашій країні. Це впливає не лише на становлення національної самоідентифікації населення, але й на громадянську активність - громадяни починають сприймати себе частиною чужого культурного, а отже, і політичного простору. Шляхом створення і просування у масову свідомість негативних ціннісних образів, чужих вітчизняній культурі ідеалів і цінностей підривається соціально-психологічна стійкість суспільства, що жодним чином не може сприяти національній консолідації. "Не будучи господарем власного інформаційного простору, реально не зробивши українську мову державною, перебуваючи у чужоземній інформаційній блокаді, Україні важко реалізувати свою державотворчу національну ідею, з'єднати поняття етнічного і політичного українця в одне поле, йти своїм шляхом розвитку, акумулюючи і використовуючи вітчизняний і світовий досвід" [6, с. 80].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі *висновки*. Національну самосвідомість сучасного українського суспільства характеризують неоднорідність, роздробленість і суперечливість, у ній продовжують існувати взаємовиключні теорії, думки, ціннісні судження, установки й орієнтації. Присутність, відтворення і зіткнення цих крайнощів формує різні лінії розколів цього суспільного феномену, що фактично стримує національний поступ і загрожує існуванню держави.

Ослаблена, розколота національна самосвідомість українського суспільства, нечіткість політичного курсу, відсутність свідомо визначеної стратегії і механізмів розбудови держави ставлять під сумнів успішність подальшого процесу державотворення. "Без сформованої україноцентристської свідомості з чітко визначеними параметрами духовної культури, мови, традицій, історичної пам'яті, базових національних цінностей змінити атмосферу на всіх рівнях суспільного буття надто складно, особливо у сфері формування суспільної та індивідуальної свідомості", - зазначає І.Надольний [9, с. 32].

Державотворчий поступ вимагає здійснення багатопланової роботи із формування національної свідомості та самосвідомості громадян України, яка полягає у формуванні й реалізації відповідної державної політики, спрямованої на вирішення низки завдань, а саме: формування національної за своєю свідомістю еліти, здатної змінити суспільну свідомість; витворення спільної історичної пам'яті українського народу, мовної єдності суспільства, що передбачає утвердження української мови як єдиної державної в усіх сферах суспільного життя (не заперечуючи мов етнічних меншин всередині політичної нації), виховання громадян-патріотів Української держави, формування спільної української національної ідентичності.

Позитивні зміни в національній самосвідомості вимагають і значних успіхів у подоланні соціально-економічної й політичної кризи в життєдіяльності нації. Засадою консолідації української нації має бути пошук та створення системи цінностей, цілісність і збалансованість якої дають можливість усвідомити суспільству національні інтереси, здійснити державно-національну ідентифікацію України, що сприятиме піднесенню національної самосвідомості.

Перспективи подальших розвідок. Для прискорення процесу світоглядної переорієнтації населення потрібна нова ідеологія, яка б дала змогу виробити узгоджений підхід до осмислення й оцінки стану справ нації, прогнозування загального напрямку її розвитку. Тому проблема формування національно-державницької ідеології потребує окремого розгляду, що сприятиме прискоренню державотворчих процесів в Україні, піднесенню національної самосвідомості суспільства.

Список використаних джерел

1. Головатий М. Державна самоідентифікація України в процесі реалізації національних інтересів / Микола Головатий // Персонал. - 2007. - № 11-12. - С. 16-21.
2. Головаха Є. Українське суспільство 1992-2008: Соціологічний моніторинг / Є. Головаха, Н. Паніна. - К., 2008. - 160 с.
3. Гуманітарна політика Української держави в новітній період : монографія / С. І. Здіорук, С. Л. Гнатюк, В. І. Нагорний та ін. / за заг. ред. С. І. Здіорука. - К. : НІСД, 2006. - 403 с. - С. 141-142.
4. Дзеркало-2008 (настрої і стереотипи населення України) [Електрон. ресурс] // ЦСД "Софія" [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://www.sofia.com.ua/page42.html>
5. Куц Ю. О. Національна свідомість і самосвідомість у етнополітиці й державотворенні / Ю. О. Куц // Актуальні проблеми державного управління : наук. зб. ХРІДУ НАДУ. - 2000. - № 2 (7). - С. 45-52.
6. Лизанчук В. Феномен невмирущості нації / В. Лизанчук // Наукові записки АН ВШ України. - 2004. - Вип. 6, 9-29. - С. 74-81.
7. Липинський В. Лист до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / В. Липинський. - К. ; Філадельфія, 1995. - 481 с.
8. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. І. Михальченко. - Дрогобич : ВФ "Відродження", 2004. - 488 с.

9. Надольний І. Ф. Соціально-гуманістичний потенціал національної свідомості / І. Ф. Надольний // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князєва. - К. : Вид-во НАДУ, 2005. - 432 с.

10. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. - М. : ООО "Изд-во АСТ", 2003. - 525 с.

Сергій Кравченко,

кандидат наук з державного управління,

доцент кафедри управління суспільним розвитком НАДУ

Теоретичне розуміння реформ як форми суспільних змін

У статті запропоновано теоретичне розуміння реформ як якісних еволюційних суспільних змін з такими визначальними характеристиками: спрямованість на прогресивний суспільний розвиток; відносно повільний та поступовий характер змін; здійснення під проводом державної влади; цілеспрямованість; законність; збереження основ конституційного ладу.

Ключові слова: суспільні реформи, суспільний розвиток, суспільна еволюція, суспільні зміни.

In this article it is proposed the theoretical understanding of reforms as qualitative evolutionary social changes with following determinative characteristics: orientation on the progressive social development; relatively slow and gradual nature of changes; execution under the direction of state government; purposefulness; legality; preservation of the constitutional order foundations.

Key words: social reforms, social development, social evolution, social changes.

Постановка проблеми. У сучасному світі реформи визнані найкращим шляхом прогресивного розвитку суспільства. Навіть його глибокі, докорінні перетворення здійснюються з опертям на комплекс реформ [1, с. 481]. Автори російської "Юридической энциклопедии" стверджують, що на даний час реформи розглядаються як найбільш імовірна форма подальшого розвитку постіндустріальних суспільств [2, с. 951]. Для України також актуальним є системне суспільне реформування з метою забезпечення подолання кризи та, у підсумку, підвищення якості життя більшості громадян нашої країни. У цьому зв'язку постає проблема вироблення концепції здійснення реформ на основі їх наукового розуміння як форми суспільних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні теоретичні погляди на сутність та головні ознаки реформ у концентрованому вигляді викладені в політологічних, соціологічних, філософських, юридичних словниках, зокрема в енциклопедичних виданнях [1-6]. Грунтовні дослідження за відповідним напрямом містяться, наприклад, у працях І.Бідзюри, А.Гальчинського, Г.Колодко, В.Лексіна, В.Полтеровича, Ю.Сурміна, М.Туленкова, А.Швецо-